

VATANDAŞLIK BECERİLERİ ÖLÇEĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI

FATMA ÜNAL
BARTIN ÜNİVERSİTESİ

ÖZET

İyi vatandaşların yetişmesinde devletlerin eğitim sistemini aracı kılması, özellikle ilköğretim düzeyinde vatandaşlık eğitiminin verilmesini bir zorunluluk hâline getirmiştir. Vatandaşlık eğitim programları farklı anlayışlarla dünyada uygulanmaya devam edilmekle birlikte; bugün bütün dünyada vatandaşlık becerilerinde tehlikeli bir düşüş tespit edilmektedir. Türkiye’de ise vatandaşlık becerilerine yönelik yapılan araştırmalar yeterli düzeyde değildir. Bu bağlamda araştırmacının amacı, vatandaşlık becerilerini ortaya koyabilecek bir ölçeğin geliştirilmesidir. Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Bu model çerçevesinde, olay ve durumların mevcut incelemesi yapılır. Araştırmacının amacı doğrultusunda, Vatandaşlık Becerileri Ölçeği geliştirilirken geçtiği aşamalar şöyledir: Alanyazın ve ölçek maddelerinin yer aldığı havuz, Uzman görüşleri ve uygulama, Faktör analizi ve madde toplam korelasyonları, Alt temalar ve aralarındaki korelasyonlar, Test-tekrar test puanları arasındaki korelasyon ve Cronbach alpha katsayısı, AMOS ile doğrulayıcı faktör analizinin yapılmasıdır. Faktör analizi sonuçlarına, vatandaşlık becerisi ölçeğinin KMO değeri ,885 ve Barlett testi 3680,336 dır. Ölçek varyansın %47,8’ini karşılamaktadır. Vatandaşlık becerisi için yapılan analiz sonuçlarında, faktör yüklerinin ,542-,824 arasında değiştiği görülmektedir. Ölçek tek boyutlu ve çok boyutlu olarak kullanılabilir. Ölçeğin alt boyutları “birey” ve “toplum” olmak üzere iki tanedir. Ölçek 14 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin, iki yarı puanları arasındaki korelasyon katsayısı 0.85 bulunmuştur. Vatandaşlık Becerisi ölçeğinin Cronbach Alpha katsayısı 0.82’dir. Birey alt boyutunun Cronbach Alpha katsayısı 0.83 ve toplum alt boyutunun Cronbach Alpha katsayısı 0.864’dir. Ayrıca, Vatandaşlık Becerisi ölçeğinin AMOS programı ile doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır ($X^2/Sd=2.658$, $GFI=0.973$, $AGFI=0.961$, $NFI= 0.956$, $CFI=0.972$, $RMSEA=0.042$, $SRMR= 0,0386$). Vatandaşlık Becerileri Ölçeği geçerlik ve güvenilirlik sonuçlarına göre, ortaokul öğrencilerine uygulanabilir.

Anahtar Kelimeler: Vatandaşlık, vatandaşlık eğitimi, sosyal bilgiler, ortaokul.

Development of Citizenship Skills Scale: A Validity and Reliability Study**Abstract**

It has now become a necessity that states use education as a tool to educate good citizens and particularly to provide citizenship education during primary education. In Turkey, the studies carried out on citizenship skills are not sufficient. In this context, the purpose of this study is to develop a scale that could reveal citizenship skills. This study is designed as a survey. In this framework, cases and events were examined. In line with the purpose of the study, the steps while developing Citizenship Skills Scale were as given: repository including literature and scale items, expert opinion and application, factor analysis and item total correlation, sub-themes and correlations between them, correlation between test-retest scores and Cronbach alpha coefficient and confirmatory factor analysis using AMOS. The result of factor analysis revealed that the KMO value of citizenship skills scale was ,885; and Barlett test was 3680,336. The scale explains 47,8% of the variance. The results of the analysis for citizenship skills showed that factor loads range between ,542-,824. The scale can be used as a single factor and multiple factor scale. The sub-scales of the scale are “individual” and “society”. The scale involves 14 items. The correlation coefficient between two half scores was found as 0.85. Cronbach Alpha coefficient of Citizenship Skills Scale is 0.864. Cronbach Alpha coefficient of individual and society sub-scales are 0.83 and 0.82, respectively. In addition, confirmatory factor analysis of the Citizenship Skills Scale was made in AMOS ($X^2/Sd=2.658$, $GFI=0.973$, $AGFI=0.961$, $NFI= 0.956$, $CFI=0.972$, $RMSEA=0.042$, $SRMR= 0,0386$).

Key words: Citizenship, citizenship education, social studies, secondary school.

GİRİŞ

İyi vatandaşların yetişmesinde devletlerin eğitim sistemini aracı kılması, özellikle ilköğretim düzeyinde vatandaşlık eğitiminin verilmesini bir zorunluluk hâline getirmiştir. Vatandaşlık eğitiminde iyi vatandaş yetiştirmek temel hedef olarak gösterilmekle birlikte; geleneksel anlayışta iyi vatandaş olarak; vatansesver ve itaatkâr vatandaş yetiştirmek amaçlanırken bu gelenekselliği eleştirenler katılımcı vatandaş yetiştirmenin önemine dikkat çekmişlerdir (Farrel, 1998; Singer 2009). Bunun yanında, sürdürülebilir demokratik toplumlar, bilgi ve güç arasındaki ilişkinin farkında olan ve “dünya”yı tartışma ve tanımlama sürecinde yer alan, demokratik bir kültürde farklı gerçekleri tartışabilme yeteneğine ve becerisine sahip olan vatandaşlara ihtiyaç duymaktadır (Lenz, 2011, 22). Hangi bakış açısı ya da anlayış olursa olsun devletler kendi geleceklerinin teminatı olarak vatandaşlarını görmekte, geleceğin yetişkini olacak çocukların iyi birer vatandaş olarak yetişmesini önemsemektedir. İyi vatandaşın sahip olması gereken özellikleri ise vatandaşlık bilgisi, becerileri, değerleri ve olumlu tutum şeklinde sıralamak

mümkündür. Bu bağlamda eğitim sürecinde bireylere; vatandaşlık bilgisi, becerileri, değerleri ve olumlu tutumların kazandırılması öncelikli olmalıdır.

Devletlerin geleceğinde ve sürdürülebilir demokratik toplumlarda olduğu gibi, yaşanabilir bir dünya için de iyi vatandaşlara ihtiyaç vardır. Toplumsal hatta küresel sorunlar ile başa çıkabilmek için aktif ve etkili vatandaşlığın önemi açıktır. Bu nedenle gelişmiş ülkelerde özellikle gençlerin aktif, etkili ve katılımcı vatandaş olmaları için bilgi ve becerilerinin iyileştirilmesi ile değerlerinin yönlendirilmesine ilişkin çabaların arttığı gözlenmektedir (Wood, 2010). Batı Avrupa ülkelerindeki demokrasilerde birçok birey sosyal problemlerin parlamenter tartışmalarda ve siyasi partilerce dikkate alınmadığını düşünmekte, bu durum politik alandan soğumayı da yaygınlaştırmaktadır (Renault, 2005, 138). ABD, Kanada ve Birleşik Krallık gibi birçok ülkede yetişkinlerin oy verme davranışları üzerine yapılan çalışmalarda özellikle gençler arasında oy verme oranının düşmekte olduğu belirtilmiştir (Frisco, Muller and Dodson, 2004, 662-663; Galston, 2004, 263-266). Avrupa Birliği ülkelerinde genç seçmenlerin seçime fazla ilgi göstermediği vurgulanmaktadır (Print, 2007, 328-329). Bu bağlamda vatandaşlık bilgisi, beceri ve değerlerine yönelik olumsuz araştırma sonuçları ve gözlemler; devletleri ve eğitimcileri kaygılandırmakta ve çözüm arayışlarına yönelmektedir.

Vatandaşlık eğitim programları farklı anlayışlarla dünyada uygulanmaya devam edilmekle birlikte; bugün bütün dünyada vatandaşlık becerilerinde tehlikeli bir düşüş tespit edilmektedir. Örneğin Kanada'da özellikle genç vatandaşlar en temel vatandaşlık bilgi ve becerilerinden yoksun olanlar "ignorant (bilgisizler)", siyasi hayatı yolsuzluk ve yalancılıkla işgal edilmiş bir kirlili alan olarak gören "alienated (yabancılaşmışlar)" ve demokratik vatandaşlığı destekleyecek değerleri kuşkuyla karşılayan "agnostic (bilinmezci şüpheciler)" olarak üç sınıfa ayırmaktadırlar. Bu nedenle Kanada, Avustralya, İngiltere ve 1996'dan beri Avrupa Komisyonu vatandaşlık eğitimindeki karşılaştıkları benzer krizleri aşmak için eğitimcilerle ve araştırmacılarla ciddi program ve projeler yürütmektedirler (Hébert ve Seas, 2004). ABD'de yapılan bir araştırmada ise ilköğretim ikinci kademe okuyan öğrencilerin büyük kısmının, hükümetin başlıca faaliyetleri ve eğitim politikaları gibi konularda kendilerine yöneltilen sorulara yeterli düzeyde cevap veremedikleri belirlenmiştir (Kahne ve Westheimer, 2006). Türkiye'de ise doğrudan vatandaşlık becerilerine ve durum tespitine yönelik yapılan araştırmalar yeterli düzeyde değildir. Özellikle sürdürülebilir demokratik toplumlarda vatandaşlık becerilerine sahip bireylerin varlığı çok önemlidir. Vatandaşlık becerilerin ne olduğuna ilişkin ise ortak bir anlayış ve yaklaşımın olmadığı söylenebilir. Bu bağlamda araştırmanın amacı, vatandaşlık becerilerini ortaya koyabilecek bir ölçeğin geliştirilmesidir. Böylece bir başlangıç olarak; vatandaşlık becerilerine yönelik de bir tanımlama ve durum tespitinin yapılabileceği ve buna göre de çözümler üretilebileceği düşünülmektedir.

YÖNTEM

Araştırmanın Deseni

Vatandaşlık Becerileri Ölçeği'nin geliştirilmesine yönelik yapılan çalışmada genel tarama modelinin kullanılması tercih edilmiştir. Tarama modelinin amacı, araştırmaya dahil olan evrenin karakteristik özelliklerini ortaya koymaktır (Frankel ve Wallen, 2006).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunun belirlenmesinde kolay ulaşılabılır örneklem yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu, 2017-2018 eğitim öğretim yılında Bartın İli merkezinde bulunan beş farklı ortaokulun sekizinci sınıfında öğrenim gören 432 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmada ortaokul sekizinci sınıf öğrencilerinin seçilmesinin nedeni, ilköğretim boyunca vatandaşlık becerilerine yönelik içeriğin tüm sınıflarda ve farklı derslerde yer alması ve tüm bunları sekizinci sınıf düzeyinde olan öğrencilerin kazandığı varsayımdır. Böylece ilköğretimden mezun olma durumunda olan öğrencilerin vatandaşlık becerileri belirlenebilecektir.

Veri Toplama Aracı, Uygulama ve Verilerin Analizi

Vatandaşlık Becerileri Ölçeği için öncelikle konuya ilişkin alanyazın taraması yapılmış ve ilgili araştırmalar incelenmiştir. Ölçek için 25 maddelik bir madde havuzu oluşturulmuştur. Taslak ölçek için oluşturulan madde havuzuna ilişkin uzman görüşü (ölçme ve değerlendirme, sosyal bilgiler, program geliştirme, rehberlik ve psikolojik danışmanlık ve dil uzmanı olmak üzere beş farklı alandan yedi uzmandan görüş) alınmıştır. Uzman görüşleri doğrultusunda iki madde taslak ölçekten çıkarılmış ve bir madde de birleştirilmiştir. Dil uzmanının son düzeltmesi sonrasında 22 maddeden oluşan taslak ölçek geliştirilmek üzere, Bartın İli merkezindeki beş farklı ortaokulun son sınıfında öğrenim gören 432 öğrenciye uygulanmıştır. Vatandaşlık Becerileri Ölçeği, "Tamamen katılıyorum (5), Çoğunlukla katılıyorum (4), Kısmen katılıyorum (3), Az katılıyorum, (2), Hiç katılmıyorum (1)" şeklinde derecelendirilmiştir. Havuzda oluşturulan 22 madde için IBM SPSS ile açılımlayıcı faktör analizi ve AMOS programı ile de doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır.

BULGU VE YORUMLAR

Vatandaşlık Becerileri Ölçeği için hazırlanan 22 maddelik taslak ölçeğin uygulamasına ilişkin analizler için öncelikle verilerin

faktör analizi için uygun olup olmadığını belirlemek amacıyla KMO değeri ve Barlett testi sonucu incelenmiştir. KMO Kaiser-Meyer-Olkin (Örneklem Oluşturma Uygunluğu Ölçümü) değeri ,885 ve Barlett testi (Barlett Bütünlük Testi) 3680,336 bulunmuş ve değerlerin anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır ($p<.05$). Bu sonuç verilerin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir. Ölçeğin güvenilirlik çalışması için Cronbach's Alpha değeri hesaplanmış ve sonuç ,864 bulunmuştur. Bu sonuca göre güvenilirliğin yüksek olduğu söylenebilir (Büyüköztürk, 2012). Araştırma verilerinin çok değişkenli normal dağılım sergilediği ve faktör analizi yapmaya uygun olduğu görülmüştür.

Faktör Yapısının Belirlenmesi (Açımlayıcı Faktör Analizi)

Faktör analizine 22 madde ile başlanılmış ve faktör yükü 0.50'nin altında olan maddeler ölçeğe alınmamıştır. Ölçeğin faktör sayısını belirlemek için Yamaç Eğitim Grafiği de incelenmiştir. Ölçeğin iki faktörden oluştuğu ve varyansın %47'8'ini karşıladığı görülmüştür. Ölçeğin tek boyutlu ve çok boyutlu olarak kullanılabilmesi söylenebilir. Vatandaşlık Becerileri Ölçeği maddelerinin faktör yükleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Vatandaşlık Becerileri Ölçeğinin faktör yükleri ve madde toplam korelasyonları

Alt Boyutlar	Taslak Ölçek Madde No	Nihai Ölçek Madde No	Maddeler	Faktör 1	Faktör 2	Madde	Toplam r
	2	1	Bilinçli bir tüketici olmaya özen gösteririm.	.68		.59*	
	4	2	Çevreyi, tarihi yerleri, kültürel mirası vb. korumak için çalışabilirim.	.68		.61*	
	5	3	Başkalarıyla çalışabilirim.	.65		.51*	
	7	4	Toplumsal yaşama yaratıcılık/yenilikçilikle katkıda bulunabilirim.	.63		.50*	
	8	5	Başkalarının yerine kendimi koyabilir ve onları anlayabilirim.	.62		.50*	
	10	6	Liderlik yaptığım kişilerin fikirlerini göz önünde bulundurarak son kararı verebilirim.	.61		.59*	
	12	7	Bilgi ve iletişim teknolojilerini uygun şekilde kullanabilirim.	.56		.65*	
	13	8	Düşüncelerimi anlaşılır ve kanıtlara dayalı ifade edebilirim.	.55		.68*	
	15	9	Bilgi ve deneyimlerimi tutarlı ve sürekli biçimde geliştirebilirim.	.55		.62*	
Birey	16	10	Başkalarını dinler, farklı bakış açılarını değerlendirebilirim.	.54		.57*	
	19	11	Toplumsal yaşamla ilgili (politik, sosyal, ekonomik ve kültürel) konuları eleştirel bir yaklaşımla değerlendirebilirim.		.82	.61*	
	20	12	Toplumsal yaşamla ilgili (politik, sosyal, ekonomik ve kültürel) problemlere çözüm önerileri sunabilirim.		.78	.54*	
	21	13	Toplumsal yaşamla ilgili (politik, sosyal, ekonomik ve kültürel) konulara yönelik araştırma yapabilirim.		.78	.51*	
Toplum	22	14	Toplumsal yaşamla ilgili (politik, sosyal, ekonomik ve kültürel) konularda bilinçli kararlar verebilirim.		.73	.50*	

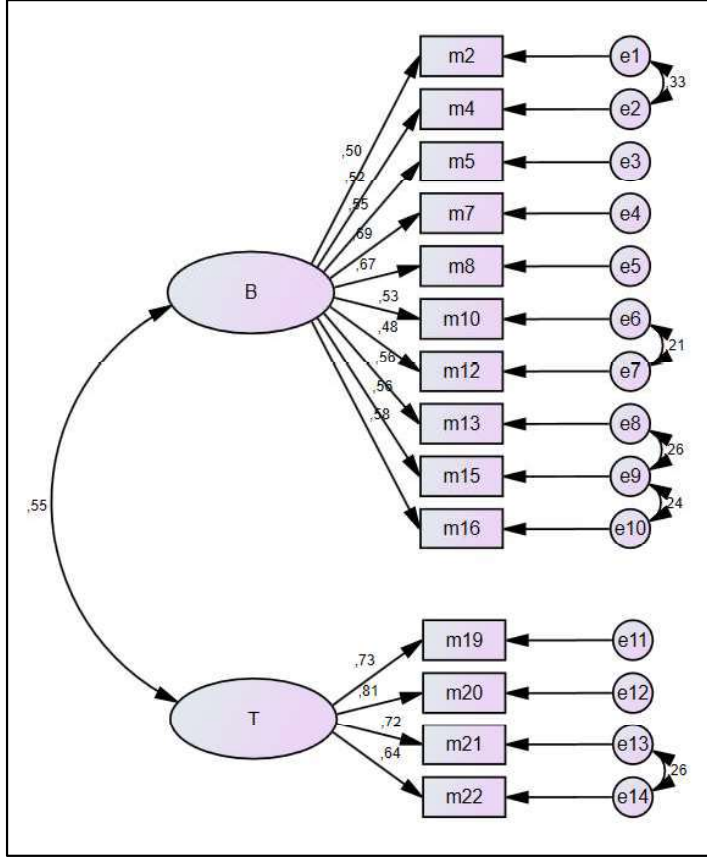
* $p<.01$

Tablo 1'de, ölçek için yapılan analiz sonuçlarında, faktör yüklerinin ,542-.824 arasında değiştiği görülmektedir. Ölçeğin alt boyutları "birey" ve "toplum" olmak üzere iki tanedir. Ölçek 14 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin, iki yarı puanları arasındaki korelasyon katsayısı 0.85 bulunmuştur. Büyüköztürk (2002, 32), madde toplam korelasyonlarının 0,30 ve üzerinde olmasının yeterli olduğunu vurgulamaktadır. Ölçeğin birey boyutunda 10 madde, toplum boyutunda 4 madde yer almıştır. Vatandaşlık Becerileri Ölçeği'nin alt boyutlarının kendi aralarındaki korelasyon 0,79'dir. Ölçeğin iç tutarlılık katsayıları da hesaplanmıştır. Vatandaşlık Becerisi ölçeğinin Cronbach Alpha katsayısı 0.864'tür. Birey alt boyutunun Cronbach Alpha katsayısı 0.83 ve

toplum alt boyutunun Cronbach Alpha katsayısı 0.82'dir. Faktör yapısının incelenmesinde, Temel Bileşenler Analizi (Principal Components Analysis) ve Varimax döndürme yöntemi kullanılmıştır.

Doğrulayıcı Faktör Analizi ve Ölçek Modeli

Açımlayıcı faktör analizi sonucunda iki faktörlü olarak belirlenen ölçeğin AMOS programı ile doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Yapı geçerliliği analizlerinde kullanılan Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) ile elde edilen sonuçlar Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1. Vatandaşlık Becerileri Ölçeğinin AMOS sonuçları

Şekil 1'de verilen tek yönlü oklar, gizil değişkenden gözlenen değişkenlere doğru giden regresyon katsayılarını göstermektedir. Analiz sonucunda ölçeğin kay-kare değeri 188,727 bulunmuştur. Kay-kare (χ^2) / serbestlik derecesi (Sd), 2,658 olup değer 3'ten küçük çıktığı için kabul edilebilir bir model uygunluğundan söz edilebilir. Modele ilişkin uyum iyiliği indekslerinden GFI=0.973 olup 1'e yakın bir değer olması ve yaklaşık hataların ortalama karekökü RMSEA=0.042 değerinin uygun olması bu uyumun desteklendiğini göstermektedir.

Vatandaşlık Becerileri Ölçeği'nin Doğrulayıcı Faktör Analizi sonuçlarına ilişkin uyum indeksleri bulguları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Vatandaşlık Becerisi Ölçeğinin Doğrulayıcı Faktör Analizi sonuçlarının uyum indeksleri ile karşılaştırılması

Model uyum indeksleri	VB Ölçeği	İyi Uyum Standart Ölçüleri (IUSÖ)*	Kabul Edilebilir Standart Uyumluluğu (KEUISÖ)*	Uyum Karşılaştırma İUSÖ	Karşılaştırma KEUISÖ
χ^2/sd	2.658	$0 \leq \chi^2 /sd \leq 2$	$2 \leq \chi^2 /sd \leq 3$		+
RMSEA	0.042	$0 \leq RMSEA \leq 0.05$	$0.05 \leq RMSEA \leq 0.08$	+	
SRMR	0.0386	$0 \leq SRMR \leq 0.05$	$0.05 \leq SRMR \leq 0.10$	+	
GFI	0.973	$0.95 \leq GFI \leq 1.00$	$0.90 \leq GFI \leq 0.95$	+	
AGFI	0.961	$0.90 \leq AGFI \leq 1.00$	$0.85 \leq AGFI \leq 0.90$	+	
CFI	0.972	$0.97 \leq CFI \leq 1.00$	$0.95 \leq CFI \leq 0.97$	+	

NFI	0,956	$0,95 \leq NFI \leq 1,00$	$0,90 \leq NFI \leq 0,95$	+
-----	-------	---------------------------	---------------------------	---

*(Akt. Bayram, 2010, 78)

Tablo 2'deki bulgulara göre, modelde X^2/Sd (CMIN/DF) değeri 2,658'dir. Bu değer kabul edilebilir uyum iyiliği standart ölçülerine göre kabul edilebilir düzeydedir. Aynı şekilde RMSEA (0,042) değeri de kabul edilebilir uyum iyiliği standart ölçüsünde bulunmuştur. RMSEA değeri sonucu evren ile örneklem kovaryansları arasında bir farkın olmadığını göstermekte ve mükemmel uyuma işaret etmektedir. Standardize edilmiş kalıntıların ortalama karekökü olan SRMR değeri de (0,0386) sınıra yakın olduğu için iyi bir uyumu gösteren diğer bir indekstir. Gözlenen değişkenler arasındaki kovaryans sonucuna ilişkin GFI değeri (0,973) iyi uyum standartları arasındadır. Düzeltilmiş uyum iyiliği indeksi olan AGFI değeri serbestlik derecesi dikkate alınarak hesaplanmış ve sonuç 0,961 olarak bulunmuş olup değer kabul edilebilir ölçülerde olduğu görülmektedir. Normlandırılmış uyum indeksi olan NFI 0,956 bulunmuştur. Karşılaştırmalı uyum indeksi CFI değeri ise 0,972'dir. Tüm bu bulgulara göre, modelin güçlü bir uyum içinde olduğu söylenebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmada, ortaokul öğrencilerinin vatandaşlık becerilerini belirlemek amacıyla beşli Likert tipi "Vatandaşlık Becerileri Ölçeği" geliştirilmiştir. 432 ortaokul sekizinci sınıf öğrencisine uygulanarak geliştirilen ölçek iki faktörlü olup toplam 14 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin birinci boyutu "birey" şeklinde isimlendirilmiş ve toplam 10 maddeden oluşmuştur. İkinci boyutu olan "toplum" ise 4 maddedir. Açıklayıcı faktör analizinde ortaya çıkan yapının doğrulanmasına yönelik doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda, elde edilen veriler yapının doğrulandığını göstermiştir.

Vatandaşlık Becerileri Ölçeği'nde faktör yükleri ,542-,824 arasında olup varyans açıklama oranı %47'8'dir. İki yarı puan korelasyonu 0,85'tir. Ölçeğin güvenilirlik katsayısı 0,864'tür. Vatandaşlık Becerileri Ölçeği'nin AMOS programı ile doğrulayıcı faktör analizi sonuçları ($X^2/Sd=2,658$, $GFI=0,973$, $AGFI=0,961$, $NFI= 0,956$, $CFI=0,972$, $RMSEA=0,042$, $SRMR= 0,0386$) yapının uygun olduğunu göstermektedir. Vatandaşlık Becerileri Ölçeği geçerlik ve güvenilirlik sonuçlarına göre, ortaokul öğrencilerine tek ve iki boyutlu olarak uygulanabilir. Vatandaşlık becerilerine yönelik kademelere göre ölçek geliştirilebilir ve yapılacak uygulama sonuçları karşılaştırılabilir.

KAYNAKLAR

- Bayram, N. (2010). *Yapısal eşitlik modellemesine giriş: Amos uygulamaları*. Bursa: Ezgi Kitapevi.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). *Veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Farrel, J. P. (1998). Democracy and education: Who gets to speak and who is listened to? *Curriculum Inquiry*, 28 (1), 1-7.
- Fraenkel, J.R. ve Wallen, N.E. (2006). *How to design and evaluate research in education* (6. Baskı). Boston: McGraw-Hill Pub.
- Frisco, M.L., Muller, C. ve Dodson, K. (2004). Participation in voluntary youth-serving associations and early adult voting behavior. *Social Science Quarterly*, 85 (3), 660-676.
- Galston, W.A (2004). Civic education and political participation. *Political Science and Politics*, 37 (2), 263-266.
- Hébert, Y. ve Sears, A. (2004). *Citizenship Education, Canadian Education Association*, Erişim adresi: <http://www.cea-ace.ca/sites/default/files/cea-2004-citizenship-education.pdf>
- Kahne, J., ve Westheimer, J. (2006). The limits of political efficacy: Educating citizens for a democratic society. *PS: Political Science and Politics*, 39 (2), 289-296.
- Lenz, C. (2011). The key role of education for sustainable democratic societies. Josef Huber and Pascale Mompoin-Gaillard (Ed.), *Teacher education for change The theory behind the Council of Europe Pestalozzi Programme*. (s.17-24). Council of Europe Pestalozzi Series No. 1, Council of Europe Publishing.
- Print, M. (2007). Citizenship education and youth participation in democracy. *British Journal of Educational Studies*, 55 (3), 325-345.
- Renault, E. (2005). Radical democracy and an abolitionist concept of justice. *Critical Horizons*, 6 (1), 137-152.
- Singer, A. J. (2009). *Social studies for secondary schools*. New York: Roudledge Press.
- Wood, J. (2010). 'Preferred futures': active citizenship, government and young people's voices, *Youth & Policy*, 105, 50-70.